

DOI: <https://doi.org/10.32626/2309-9763.2022-33-45-56>

УДК: 811.161.2'0:001(477) Огієнко

Поліщук Світлана Вікторівна,

кандидат педагогічних наук,

доцент кафедри педагогіки та

управління навчальним закладом,

Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка

Кам'янець-Подільський, Україна

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-1325-0143>

sunrisemoon@email.ua

Кучинський Сергій Анатолійович,

викладач кафедри військової підготовки,

Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка

Кам'янець-Подільський, Україна

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-8037-6849>

kuchynska.iryuna@kpnpu.edu.ua

ІСТОРИОГРАФІЯ СТАНОВЛЕННЯ ТА РОЗВИТКУ УКРАЇНСЬКОЇ ЛІТЕРАТУРНОЇ МОВИ В ТВОРЧІЙ СПАДЩИНІ ІВАНА ОГІЄНКА (до 140-річчя)

Анотація. У статті звертається увага на цінність і масштабність наукового доробку Івана Огієнка, особливе місце в якому відведено дослідженню становлення і розвитку української літературної мови.

Автори статті висвітлюють зміст наукових праць Івана Огієнка, які стосуються теми наших досліджень, починаючи з Московської доби. При цьому автори статті звертають особливу увагу на те, що розвій української літературної мови в часи царату почав спадати, чому посприяло принизливе відношення до українського народу і його мови. Підтвердженням цьому, за словами вченого, є ті руйнації, які мали місце на території української держави, і які були направлені на знищення української мови.

Характеризуючи цей період, автори статті, на основі проведених досліджень і наукових праць Івана Огієнка, звертають увагу на утиски української літературної мови в часи правління царя Петра I та цариці Катерини II, які нищили українські школи. При цьому автор статті звертає увагу на постать Івана Котляревського, який своєю «Енеїдою», фактично, відновив українську літературну мову.

В статті підкреслюється, що в науковій діяльності Івана Огієнка, мають місце постаті Т. Шевченка, П. Куліша, Марка Вовчка, Лесі Українки, М. Коцюбинський та інші, які збагатили українську літературну мову, підняли її на новий рівень розвитку.

Крім всього цього особлива увага звертається на дослідження, зроблені Іваном Огієнком в області становлення і розвитку української літературної мови в період державної самостійності України, якими знаменуються 1918-1921 роки. Зокрема, характеризуючи цей період, автор підкреслює, що вага державної самостійності в творенні літературної мови була надзвичайно велика.

У статті приділено багато уваги дослідженню Іваном Огієнком становленню і розвитку української літературної мови в часи радянської доби. Автор підкреслює драматичність цього періоду для Української держави і для її народу; розкриває шовіністичну сутність радянського союзу і, в першу чергу, росії, яку вони застосовували по відношенню до української мови та культури народу.

Стаття має великий науково-пізнавальний характер і може бути використана широким загалом (студентами, викладачами, науковцями, поціновувачами наукової спадщини Івана Огієнка).

Ключові слова: літературна мова, доба, становлення, розвій, українізація, русифікація, нищення, спадщина, період, наука, увага.

1. ВСТУП / INTRODUCTION.

Постановка проблеми. Науковий доробок Івана Огієнка надзвичайно багатий і різноаспектний. Він є автором близько тисячі наукових праць і різних галузей українознавства. Найбільш вагоме місце в науковому доробку вченого становлять праці, присвячені становленню української літературної мови, що є так важливо в період розбудови незалежної Української держави. Саме таким знаменується сучасний період, який Україна виборола з прийняттям Закону про її незалежність і суверенітет.

Слід відмітити, що українська мова, тривалий час зазнавала сильних утисків зі сторони багатьох окупантів. Найбільше гноблення вона понесла зі сторони Московії, яка принижувала Україну протягом багатьох віків. І за часів царського правління, і в добу радянської українська мова зазнавала лінгвоциду. Тривалий час її трактували як «наріччя» або «мужицька мова». Тому Іван Огієнко, будучи великим поборником української мови дослідив і науково обґрунтував витoki і становлення української літературної мови. Висвітлив її вплив на світову культуру і на становлення національної свідомості українського народу.

І ось тепер, у добу духовного й національного відродження, за словами дослідника наукової спадщини Івана Огієнка – Миколи Тимошика: «Ми маємо все більше можливостей неупереджено й розважливо поміркувати над багатьма сторінками нашої драматичної історії, власноручно стерти фальшивий глянець, здавалося б, назавжди покладений на ці сторінки тоталітарною системою. Немало з них нам ще не раз доведеться перечитувати, переосмислювати заново, ретельно відбираючи зерна правди, історичної справедливості й істинної науковості від ядерної половини всіляких вигадок,

перекручень, огульних звинувачень, замішаних на ідеологічній заангажованості, політичних спекуляціях та антинаукових теоріях» [4. с. 7].

Зважаючи на вище сказане, ми можемо констатувати (стверджувати) про актуальність вибраної нами теми дослідження.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Спадщина Івана Огієнка знаходить все більше поціновувачів в Українській державі. Саме багатогранність і колосальність творчого доробку вченого привертає увагу багатьох дослідників, оскільки І. Огієнко дуже велику увагу приділяв мові значним проблемам. Зокрема дослідженню наукових праць з питань становлення і розвитку української мови приділяють увагу ряд вітчизняних науковців: М. Левківський, М. Жулинський, В. Вітюк, М. Тимошик, Н. Дзюбак, І. Кучинська, О. Горбатюк, О. Юлкова, Т. Каменюк, С. Цінько, С. Болтівець, Л. Богдарчук, А. Марушкевич, Ф. Бацевич, Р. Монастирчук, А. Коваль, А. Мамалига, О. Сербенська, Б. Коваленко, Н. Коваленко, З. Шевчук, О. Ковальчук, Н. Гудима, Н. Мелекесцева, О. Мартіна, Н. Третяк, М. Гордійчук.

Ці та інші науковці роблять спробу дослідити наукову спадщину І. Огієнка, вивчаючи і характеризуючи його публіцистичні твори, окремі статті тощо, які є великим здобутком для української науки й школи. Тому ми з впевненістю заявляємо, що сьогодні, як ніколи, гостро постають питання вивчення та популяризації життєвої історії й творчої спадщини Івана Огієнка.

2. МЕТА ТА ЗАВДАННЯ / AIM AND TASKS

Метою статті є дослідження наукового доробку Івана Огієнка, і на цій основі здійснення аналізу історіографічного ракурсу його праць, що стосуються становлення і розвитку української мови.

Завдання: проаналізувати дослідницькі праці Івана Огієнка, які стосуються становлення і розвитку української літературної мови, починаючи з Московської доби до сьогодні.

4. РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ / RESEARCH FINDINGS

Звертаючись до наукового доробку Івана Огієнка, ми хочемо звернути увагу на те, що дослідження теми становлення і розвитку української літературної мови займає одне з провідних місць наукових праць вченого. Зокрема він відмічав: «Мова – душа кожної національності, її святощі, її найцінніший скарб. В мові наша стара і нова культура, ознака нашого національного визнання... І поки живе мова – житиме й народ як національність. Не стане мови – не стане і національності: вона геть розпорошиться поміж дужчим народом...» [4].

Аналізуючи наукову спадщину великого сина українського народу І. Огієнка, ми звертаємо нашу увагу на те, що серед його досліджень, направлених на висвітлення становлення української мови, особливе місце посідає Московська доба 1654-1798 років, тобто період, з якого Україна була приєднана до Московії. Саме

починаючи з 1654р., за словами вченого: «Розвій української літературної мови помалу став на іншу путь». У цей період, коли Київ з лівобережжям остаточно відійшли під Москву, майже на три століття знову рветься соборність українського народу і його мови, – їх розвій з цього часу пішов різними шляхами: на сході розпочався сильний московський вплив, а український захід був остаточно відданий на вплив Польщі.

Спаду розвою української літературної мови, за словами І. Огієнка, посприяло те, що вже з другої половини XVII століття в Україні розпочалися сильні колонізаційні рухи. Більша частина Слобожанщини була мілітаризована, тому даремно ця фаза в історії України називається «Руїною». Цей період тривав з 1648 року по 1687 рік, тобто від початку повстання Богдана Хмельницького – до початку гетьманства Івана Мазепи. Ця стадія характеризується сильними руйнуваннями, що викликало велике зміщення населення на території Української держави. Це сильно вплинуло на стан української мови, адже її говірки губили свої гострі кути й творилася більш-менш однакова всеукраїнська східна мова.

Проте вже, починаючи з XVIII століття, згідно досліджень Івана Огієнка, доля української літературної мови поволі, але суттєво змінюється. Синтез нової української літературної мови став тепер знов на інший шлях. Мова починає творитись на своїй давній основі, але до неї не допускаються нові живі налетілості XVI-XVII віків. Тому вона, за словами дослідника Л. Булаховського, творилася також масово на стародавній основі.

В цей період в Україні панувала славеноруська мова. При цьому вчений звертає нашу увагу на те, що це була своя літературна мова, що природно виросла на стародавній основі.

Довга низка українських письменників, за дослідженнями І. Огієнка, пише власне цією, вичищеною з народних нових елементів, славеноруською мовою високого стилю (Іван Максимович, Степан Яворенко-Яворський, Гавриїл Бужинський, Феофан Прокопович, Варлаам Лашевський, Григорій Коницький та багато інших). Цією ж мовою пише наш філософ – Григорій Сковорода. Мова його, для свого часу, була звичайною літературною українською мовою (це та звичайна мова, що поволі стала науковою).

Іван Огієнко наголошує, що в творенні славеноруської літературної мови велику роль відіграла Київська академія. Це була вища світська всеславна школа, в якій навчалося 1000-2000 студентів, і тому її вплив був величезний. Та вже у 1710 р. цар Петро I перетворив цей вищий світський заклад в класову Духовну академію. Це був сильний удар по українській освіті, а разом з тим і по українській мові.

Крім всього іншого, за твердженням Івана Огієнка, на розвиток української літературної мови негативний вплив здійснювала цензура. По 1708-му році, по «зраді» Мазепи Петро I виявив нечувану «жесточ», щоб приголомшити всякі найменш самостійницькі прояви.

Ще більшого удару по українській літературній мові нанесла Катерина II, яка розпочала нищення українських шкіл і повільно замінювати їх на російські. А книжки українського друку відбирались й спалювались.

Отже, у XVIII столітті грізно вирішувалася доля української літературної мови – чи їй взагалі надалі бути як мові самостійній. Усім здавалося, що вона пішла на російський бік і зливається з нею назавжди. Але своєю «Енеїдою» Іван Котляревський у 1798 році проголосив нові часи. Бо мова народу ніколи не вмирає.

Як стверджує Іван Огієнко: «Головна заслуга Котляревського була в тому, що він рішуче, друком, став на той бік, яким ішла ще жива мова в XVIII столітті, і він знову відновив українську літературну мову в друкованому творі, – він міцно зв'язав, перервану було в XVIII столітті в друках – через наказ 1720 р. – нитку нашої літератури живою мовою» [4, с. 129].

Котляревський міцно поєднав українську мову з українською літературою – після нього справді нашою літературною мовою остаточно, уже без хитання, стала жива народна мова. Від Котляревського вона стала творчо розвиватися вже зовсім свідомо. За прикладом Котляревського пішло багато його наслідувачів, на яких він сильно впливав аж до часу Шевченка [4].

У 1804 році, за словами І. Огієнка, був відкритий перший університет в Україні, і з того часу це місто стало осередком української культури, літератури й мови. Літературний рух був тут дуже жвавий, – зародилася преса, видавалися українські збірники, випускалися книжки, розвивалася літературна мова. Тут розвинувся такий сильний культурний рух, що за перше десятиріччя XIX ст. в Харкові видано половину всього (210 видань), що вийшло за цей час у цілій Росії [3, с. 31].

Перший у нас глибоко зрозумів вагу літературної мови в письменстві Т. Шевченко, тому творив її, пильнуючи, щоб вона була якнайкращою.

Шевченко мав багато даних, щоб глибоко пізнати свою рідну мову. Він свідомо уникав у своїй мові спрощення, тогочасного розмовного жаргону, що часто чується в живій народній мові, що робило його мову чистою й надавало їй ознак літературності.

Досліджуючи значення літературної творчості (спадщини) Тараса Шевченка, Іван Огієнко відмічає, що його мова стала «наріжною підвалиною літературної мови». Сталося це тому, що сам Шевченко був у нас найсильнішим поетом, і його твори захопили всю Україну: їх усі читали, завчали напам'ять, і вже тим самим навчалися й мови [4].

В історії розвою української літературної мови Шевченко закінчив ту її добу, що розпочалася Котляревським і велася його наслідувачами. Він став синтезом цієї мови, і він же поставив її на добру путь дальшого розвою.

Правдивим свідомим творцем української літературної мови був у нас Пантелеймон Куліш. За словами Івана Огієнка, глибоко освічений, він добре знав істоту кожної літературної мови, добре бачив, що науково в нас вона ледь зароджується, а тому все своє довге й трудяще життя віддавав на створення рідної літературної мови.

Українська літературна мова на очах невинно росла й вабила до себе все українське населення, що потроху починало відроджуватись і глибше націоналізуватись.

Одночасно І. Огієнко зазначає, що цензурні урядові заборони сильно зупиняли належний розвиток української літературної мови, — зупиняли, але не спинили. Мова росла вглибину й ширину, й поволі ставала справді літературною.

Великий вклад у розвиток української літературної мови внесли українські письменники. Особливо розвинула українську прозову мову Марко Вовчок. Її мова завжди барвиста й жива, з багатою фразеологією.

Батьком українського роману, за словами І. Огієнка, вважається Іван Нечуй-Левицький, який, як гімназійний професор, добре знав українську мову.

Глибоко знав і розвивав українську літературну мову Панас Мирний. У його романі 1880 року «Хіба ревуть воли, як ясла повні?» багато прекрасних літературних місць.

Досліджуючи розвиток української літературної мови, І. Огієнко звертає нашу увагу на драматичну прозу, оскільки через театр стає живою мовою – школою для громадянства. Чимало творів для театральних вистав написав Марко Кропивницький та Карпенко-Карий. Мова їхніх творів – мова народна, яка в творах пізніших наших драматургів – М. Старицького, Л. Старицької-Черняхівської набула вже зразкової літературної форми.

Вершини своєї сили наша прозова мова досягла в писаннях Михайла Коцюбинського. У нього завжди мова барвиста, щиро притаманна українська фразеологія, а словник багатий, стиль писання легкий, захоплюючий, чим Коцюбинський більш в'яжеться вже з письменниками новішого часу.

Сильно дбав про мову своїх творів також Михайло Старицький, що свідомо працював над підняттям культури української мови.

Велику увагу приділив Іван Огієнко дослідженню літературної спадщини української поетеси Лесі Українки, яка в розвії української літературної мови свого часу має чи не найвидатніше місце. Леся Українка глибоко розуміла силу слова, а тому все пильнувала про його досконалість.

При цьому Іван Огієнко звертає нашу увагу на те, що для належного розвою своєї наукової мови Україна не мала головної основи – школи, а тому мова ця розвивалася не організовано, розвивалася зусиллями окремих одиниць, а не інституцій. Але на сьогоднішній день мова ця часто вже – зразкова літературна мова.

Проголошення самостійності України 22 січня 1918 року відразу сильно зміцнило розвій нашої літературної мови. Саме з 1918 року такий широкий розвій нашої літературної мови й розпочався в державному розгоні, й до творення цієї мови стали не самі поети та письменники, але все життя. Почали закладатися свої вищі школи, університети.

Продовжуючи розкриття даної теми Іван Огієнко відмічає, що вага державної самостійності в творенні літературної мови, як виявилось, була надзвичайно велика. Українська мова, в якій і тепер ще вороги хотіли б бачити тільки «мову мужичу», а в кращому випадкові – для домашнього вжитку, як та повинь весною, розторощила всі вікові пута й вийшла на вільний простір. І трапилось чудо над чудами: українська мова остаточно стала мовою літературною [4].

Крім цього, з часу скинення ворожих пут невпинно повставали українські школи найрізноманітніших типів, «... забило життя по своїх українських урядах, канцеляріях, установах, у церкві, у театрах, у війську тощо, – і сталося друге чудо над чудами: виявилось, що українська мова здатна до державного життя».

Іван Огієнко відмічає, що українська літературна мова в своєму розвої прямувала за цей час уже до нового, чого давніш не було: до культурності, до європеїзації змісту й форми. Видатний письменник Юрій Яновський вже свідомо пише: «У мене одна наречена, наречена з колиски, про яку я думав мабуть і тоді, коли не вмів ще говорити. Наречена, для якої я жив ціле життя, їй присвятив сталеву шпагу, і за неї підставляв під мечі важкий щит. Культура нації – звать її, а в тому й культура своєї літературної мови».

За останні часи в Україні зродилася взагалі велика оповідна література, з культурною літературною мовою. Звичайно, за цього ж часу взагалі з'явилося багато письменників і поетів. При цьому Іван Огієнко зазначає, що всі наші письменники й поети, які працювали в Україні під «советами», позбавлені всякої волі у виборі теми для своїх писань – мусять писати тільки за вказівками більшовицької партії. Через це весь письменницький талант витрачається на твори агітаційні, українському народові мало або й зовсім непотрібні. За словами вченого: «Так тепер працюють М. Рильський, М. Бажан, Л. Первомайський, А. Малишко, М. Пригара, О. Корнійчук, Ю. Смолич, О. Ільченко й інші, літературна мова в них першорядна, але самі твори часто свистуни...»

Кожен український письменник в Україні на великому підозрінні в «советської» влади вже тим, що він українець. Письменник мусить працювати і то працювати для розвою комунізму, інакше "зникне".

Історію української літературної мови «під сокетами» І. Огієнко поділяє на три доби:

1. Доба русифікації, 1917-1923 роки;
2. Доба українізації, 1923-1933 роки;
3. Доба комунізації, 1933 р. - до наших днів.

Що стосується першої доби, то Іван Огієнко характеризує її як надзвичайно цікаву й глибоко трагічну. Зокрема вчений відмічає, що Окупавши Україну, більшовики спочатку цілком нехтували українську культуру й ніякої української мови визнавати не хотіли, більше того, ставилися до неї явно вороже, наслідуючи тим стару царську політику [4, с. 198]. Тобто ставлення до української мови «позоставалося те саме, негативне».

Іван Огієнко підкреслює, що в Україні відразу появився великий російський урядовий адміністративний апарат, який і думати не хотів про якусь там українізацію; апарат цей позостався тут і до сьогодні. Орган українських соціал-демократів, що тоді співпрацювали з більшовиками, «Червоний Прапор», писав про це так: «Братські відносини (більшовиків до українців) занадто безцеремонні, і посягають не лише на хліб і цукор, але й на душу народу. Такої шаленої й ганебної русифікації, яка йде тепер хвилею по всій Україні, ми не знали... Українська мова виганяється звідусюди, де б тільки вона не була. І на скромні вимоги українського

громадянина забезпечити й йому також приналежні національні й культурні права... є тільки одна відповідь: шовінізм, буржуазність, контрреволюція!» [4].

Як відмічає дослідник, таке ставлення нової більшовицької влади до української культури, в тому числі й до мови, відразу викликало гострі протести й повстання, що охопили всю Україну, що змусило владу змінити своє ставлення до України взагалі, хоча б поверхово. Робилося це дуже поволі й неохоче. Але Україна міцно стояла за свою культуру, й більшовики мусили «попускати». Тому в 1920 році В. Ленін публічно висловився за самостійність України, а щодо української мови, то сказав: «Дайте українцям дві мови, аби вони билися за нашу ідею!».

Український тиск з вимогами культурної незалежності зростає, що призвело до того, що з 1923 року комуністична партія таки постановила, що в Україні мусить бути українська мова, для чого треба розпочати українізацію. Цей період тривав з 1923 по 1933 рр. Він характеризувався тим, що скрізь по Україні розпочалося жваве вивчення української мови, на чолі чого стала Українська Академія наук у Києві, при якій утворилося два важливі інститути: Інститут Мовознавства та Інститут Наукової Мови, які зробили досить багато для становлення та розвитку української літературної мови.

За цей період мовознавці – А. Кримський, Є. Тимченко, О. Курило, О. Синявський, Л. Булаховський, С. Смеречинський та інші, за словами І. Огієнка, написали за цей час свої видатні праці. Крім цього, глибоко розвинулася «синтаксис» української літературної мови. Виходило багато цінних наукових дослідів української мови.

Згодом більшовики почали явно компрометувати українізацію, де тільки можна було, щоб викликати проти неї нарікання. У результаті цього в Україні розпочалася сильна «літературна дискусія»: на що рівнятися українській культурі? Розпочав дискусію М. Хвильовий, який заявив: «Рівнятися нам не Москву, а на культурну Європу!».

У цій дискусії устами М. Хвильового й інших сказано було на адресу росіян багато гіркої правди. Хвильового сильно підтримав нарком освіти Шумський.

У кінцевому підсумку, як відмічає Іван Огієнко, радянська влада не стерпіла такого «ухилу» Шумського – послала в Україну привести все до порядку Лазаря Кагановича, а той скинув Шумського з посади, заслав у Москву, де той незабаром і «зник». А далі пішов уже явний погром української культури. Усе, що було національно-дороге, стали опльовувати, звати буржуазним, а всіх попередніх науковців – ворогами народу, слугами буржуазії.

Так наступила доба радянської політики відносно української культури й мови, яка розпочалася після постанови ЦК ВКП(б) 3 квітня 1932 року про здушення націоналізму в Україні й запровадження у всьому комуністичних ідей. Було публічно заявлено: «Російська мова стає міжнародною мовою соціалістичної культури, як колись латина була міжнародною мовою верхів раннього середньовіччя».

Пішла насильна орієнтація нашої української літературної мови на мову російську. Більшовики почали руйнувати українську літературну мову з її середини й явно затримували її розвиток. До народних і середніх шкіл знову запровадили російську мову, а число годин її все збільшували. Усе українське почали дошкульно цькувати, все російське явно й силою підтримуватися.

Російська мова, за наукою Леніна-Сталіна, визнана всесоюзна «советською» мовою, мовою, об'єднуючою всіх. Хто проти цього – той шкідник, той ворог народу.

З цього приводу Іван Огієнко писав: «В християнському світі ніколи ніхто не підносив питання, щоб усі навчалися грецької мови, бо нею написана Євангелія Ісуса Христа. Більшовики ж вимагають від усіх своїх підвладних народів знання російської мови, бо вона — мова творів їхньої Євангелії, творів Леніна-Сталіна...» [4, с. 211].

Отак виразно стояла справа з українською літературною мовою аж до 1939 р., коли сильно запахло війною. І більшовики відразу стали знову загравати з українцями й трохи «попускати» їм. Деякі письменники, наприклад, Ю. Яновський, відважилися писати, що українська літературна мова за останнє десятиліття сильно збідніла.

Проте після Другої світової війни, відмічає Іван Огієнко, все вернулося на свої попередні місця. Так, в «Мовознавстві» 1947 року офіційно вже заявляється від редакції в передовій статті «За високу більшовицьку ідейність нашої науки»: «Слова великого вождя товариша Сталіна є джерелом натхнення і програмою дій для всіх працівників радянської науки, які віддають усі свої сили на виконання сталінського завдання».

Жодної свободи – свободи слова, преси, науки тощо в Україні під «советами» нема, як нема цього й по всьому СРСР. Сьогодні в «советах» відкрито голоситься, що свобода, скажемо, преси – це буржуазна видумка.

Дослідження щодо становлення і розвитку української літературної мови за досить тривалий історичний період (1654-1948 рр.) І. Огієнко завершує на сумній ноті. Зокрема вчений відмічає: «Отаким є стан розвою української літературної мови під «советами». Тепер силою накидають мовознавству політичну партійну методологію, силою змушують уважати росіян за свого «старшого брата», і силою ж наближують українську мову до російської. Обмосковлення України йде й тепер невпинно... Більшовики створили тепер велике число ремісничих шкіл, набирають до них наших хлопців із сіл, але висилають їх до Росії, а не вчать по своїх школах і цим їх глибоко винародовлюють. До всього цього, більшовики невпинно нищать українців і фізично або розкидають їх по далеких чужих землях Європи чи Азії. Підраховано, що більшовики знищили й вивезли більше 15 мільйонів українців».

Таким своїм поступованням, підступнішим, як то було за царських часів, більшовики намагаються задержати розвій української літературної мови з середини, й кинути її в анархію. Ці нечувані нові скорпіони на розвиток нашої мови часом справді спинюють, але ніколи не зможуть знищити його. Мова – витвір духа, а духа ніхто й ніщо не в силі знищити. Сама ідея України з 1918 року стала живою й глибоко пішла в народну гущу, і вже жодними силами її звідти не дістати, й запаленого живого огня не згасити.

5. ВИСНОВКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ ДОСЛІДЖЕНЬ / CONCLUSIONS AND PROSPECTS FOR FURTHER RESEARCH

Тобто, ми спостерігаємо, що Іван Огієнко, не дивлячись на всю складність життєвих обставин, до останнього подиху вірив у незалежність українського духу і в перемогу правди над кривдою. Його науковий здобуток має надзвичайно глибокий пізнавальний і виховний характер. У ньому знайшла відбиток його глибока і світла душа.

6. СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ / REFERENCES (TRANSLATED AND TRANSLITERATED)

1. Вітюк В.В., 2018. Роль Івана Огієнка в історії розвитку українського правопису. Іван Огієнко і сучасна наука та освіта: *Науковий збірник: серія філологічна* [редкол.: Людмила Марчук (голов. ред.), Олег Рарицький (відп. ред.) та ін.], Кам'янець-Подільський: Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка, XV, 380.
2. Мелекесцева, Н.В. 2020. Формування національно-мовної особистості майбутніх учителів початкових класів на основі рідномовних обов'язків Івана Огієнка. *Іван Огієнко і сучасна наука та освіта: Науковий збірник: серія філологічна* [редкол.: Людмила Марчук (голов. ред.), Олег Рарицький (відп. ред.) та ін.], Кам'янець-Подільський: Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка, XVII, 252.
3. *Науковий двомісячник українознавства*, 1927. «Україна», Книга 6, 31.
4. Огієнко І.І., 1995. *Історія української мови*, Київ: «Либідь», 294.
5. Огієнко І.І., 1936. *Наука про рідномовні обов'язки*, Жовква, 72.

HISTORIOGRAPHY OF THE ESTABLISHMENT AND DEVELOPMENT OF THE UKRAINIAN LITERARY LANGUAGE IN THE CREATIVE HERITAGE OF IVAN OHIENKO (to the 140th anniversary)

Svitlana Polishchuk,
candidate of pedagogical Sciences,
associate Professor of the Department of
Pedagogy and Management of Educational Institutions,
Kamianets-Podilskyi Ivan Ohienko National University
Kamyanets-Podilsky, Ukraine
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-1325-0143>
sunrisemoon@email.ua

Sergey Kuchynski,
teacher of the military department preparation,
Kamianets-Podilskyi Ivan Ohienko National University
Kamyanets-Podilsky, Ukraine
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-8037-6849>
kuchynska.iryana@kpnu.edu.ua

Abstract. The article pays attention to the value and scope of Ivan Ohienko's scientific output, in which a special place is given to the study of the formation and development of the Ukrainian literary language. The authors of the article highlight the content of Ivan Ohienko's scientific works, which relate to the topic of our research, starting from the Moscow era. At the same

time, the authors of the article draw special attention to the fact that the development of the Ukrainian literary language began to decline during the tsarist era, which was contributed to by the demeaning attitude towards the Ukrainian people and their language. According to the scientist, this is confirmed by the destruction that took place on the territory of the Ukrainian state, and which were aimed at the destruction of the Ukrainian language.

Characterizing this period, the authors of the article, based on the research and scientific works of Ivan Ohienko, draw attention to the oppression of the Ukrainian literary language during the reign of Tsar Peter I and Tsarina Catherine II, which destroyed Ukrainian schools. At the same time, the author of the article draws attention to the figure of Ivan Kotlyarevskyi, who, with his "Aeneid", in fact, restored the Ukrainian literary language.

The article emphasizes that in the scientific activity of Ivan Ohienko, there are figures of T. Shevchenko, P. Kulish, Mark Vovchko, Lesya Ukrainka, M. Kotsyubynskyi and others who enriched the Ukrainian literary language and raised it to a new level of development.

In addition to all this, special attention is paid to the research done by Ivan Ohienko in the field of the formation and development of the Ukrainian literary language during the period of state independence of Ukraine, which is marked by the years 1918-1921. In particular, characterizing this period, the author emphasizes that the weight of state independence in the creation of literary language was extremely large.

The article pays a lot of attention to Ivan Ohienko's research on the formation and development of the Ukrainian literary language during the Soviet era. The author emphasizes the drama of this period for the Ukrainian state and its people; reveals the chauvinistic essence of the Soviet Union and, first of all, Russia, which they applied in relation to the Ukrainian language and culture of the people.

The article has a large scientific and cognitive character and can be used by the general public (students, teachers, scientists, connoisseurs of the scientific heritage of Ivan Ohienko).

Keywords: literary language; era; formation; development; Ukrainization; Russification; destruction; heritage; period; science; attention.

REFERENCES (TRANSLITERATED)

1. Vitiuk, V.V., 2018. Rol Ivana Ohienka v istorii rozvytku ukrainskoho pravopysu. *Ivan Ohienko i suchasna nauka ta osvita: Naukovyi zbirnyk : serii filolohichna* [redkol.: Liudmyla Marchuk (holov. red.), Oleh Rarytskyi (vidp. red.) ta in.], Kamianets-Podilskyi: Kamianets-Podilskyi natsionalnyi universytet imeni Ivana Ohienka, XV, 380.

2. Mieliekiestseva, N.V., 2020. Formuvannia natsionalno-movnoi osobystosti maibutnikh uchyteliv pochatkovykh klasiv na osnovi ridnomovnykh obov'iazkiv Ivana Ohienka. *Ivan Ohienko i suchasna nauka ta osvita: Naukovyi zbirnyk: seriia filolohichna* [redkol.: Liudmyla Marchuk (holov. red.), Oleh Rarytskyi (vidp. red.) ta in.], Kamianets-Podilskyi: Kamianets-Podilskyi natsionalnyi universytet imeni Ivana Ohienka, XVII, 252.

3. *Naukovyi dvomisiachnyk ukrainoznavstva*, 1927. «Ukraina», Knyha 6, 31.

4. Ohienko, I.I., 1995. *Istoriia ukrainskoi movy*. Kyiv: «Lybid», 294.

5. Ohienko, I.I., 1936. *Nauka pro ridnomovni obov'iazky*, Zhovkva, 72.

DOI: <https://doi.org/10.32626/2309-9763.2022-33-56-73>
УДК 373.3

Сікорський Петро Іванович,

доктор педагогічних наук, професор,
почесний академік НАПН України,
професор кафедри педагогіки та інноваційної освіти,
Національний університет «Львівська політехніка»
Львів, Україна
ORCID ID 0000-0003-2648-0148
vpel@email.ua

ПРИНЦИП ПРИРОДОВІДПОВІДНОСТІ – ФУНДАМЕНТАЛЬНИЙ ПРИНЦИП РЕФОРМУВАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ ОСВІТИ

Анотація. Наукова стаття присвячена актуальним проблемам реформування українського шкільництва за концепцією «Нова українська школа». У 2022 році завершується перший етап реформування середньої освіти – початкова школа. За 4 роки зроблено багато: переоснащено навчально-матеріальну базу 1-4 класів в усіх школах України, проведено перепідготовку учителів початкових класів тощо. Основна увага зверталася на удосконалення матеріальної складової освітнього процесу (нові парти, комп'ютерні системи, дидактичні матеріали, Lego тощо). І це правильно, бо новітні засоби навчання відіграють значну роль у всебічному розвитку учнів і засвоєні ними ядра знань за курс початкової школи. Однак, якщо врахувати методологічні підходи до розв'язування суперечностей в освіті, а також безпосередню педагогічну практику, то надання пріоритету одній із складових суперечності може призвести до руйнування системи, в даному випадку освітньої. Тобто реальні результати навчання учнів у початковій школі можуть суттєво відрізнятись від прогнозованих. Йдеться про те, що учні не будуть підготовлені до засвоєння навчального матеріалу у базовій середній школі. З одного боку, в учнів не буде розвинутий достатній інтелектуальний інструментарій (спостережливість,